

F. S. PAVLETOV:

POLAKINCA.

ODLOMEK IZ ŽIVLJENJA.

I.

b obronku Peščenka, nekoliko vstran od nove ceste, je stala pred kakimi dvajsetimi leti napol podrta koč. Gnili, trhli tramovi, sprhla streha in okajena, črviva bruna — vse to je pričalo o njeni starosti.

V koči je stanoval Polaj, postaren mož, ki se je dan za dnem ubijal pri delu v kamenolomu. Nekoč mu je skala zdrobila nogo nad kolenom in ko je okreval, je hodil sključeno, z veliko težavo. Za težko delo ni bil več. Tolkel je in drobil kamen za cesto. Živeti je moral, a ker zbog pičlega zaslužka ni mogel dobro, je živel slabo. A kaj, bo bi bil sam! Saj bi šlo tudi slabo — Tako pa mu je pomagala jesti še hči Micka, ki mu jo je rajna žena pustila na svetu, ko je umrla — kmalu po porodu.

Micka je bila pravo vaško, obcestno seme: neugnana, nagajiva, včasih kar naravnost zlobna. Ljudje, ki so jo videli, kako je metala kamenje za dečaki, ali pa kako se je v divjem plesu sukala gori nad kamenolomom, tik globokega jarka, so si prikimali, s prstom kazali na čelo pa zanimali z roko —

A vendar kdor jo je opazoval dalje časa in opazil njen bistri, temni pogled, kako je včasih hipno zagorela očesna punčica, pa se zopet skrčila — ta bi bil videl v teh očeh več nagajivosti, nego neumnosti.

Včasih je pretepla tega ali onega izmed dečkov — in nekoč je prebila s kamenom Tonkovemu Drejcu kožo na čelu samo radi tega, ker ji je dejal „Polakinja“. Od tedaj se ni smela pokazati spodaj na cesti med hišami. Od vseh strani so letele preklje, polena in kamenje za njo.

A tudi njenega očeta Polaja so začeli sosedje gledati z enim očesom postrani,

češ: zakaj je ne drži v božjem strahu, kakor se spodobi očetu. Ta se je izgovarjal, izgovarjal — pa kaj je hotel? Ali naj jo ubije? Moj Bog! — Ali naj jo zapodi od hiše? Kam? In saj je vendar njegova kri —. Pa naj bi je ne puščal same doma, ampak jemal s seboj . . . Saj bi tam počela ravno tako, kakor doma. Parkrat jo je bil zaklenil doma — pa vedno mu je ušla skozi okno, preden je pravzaprav obrnil ključ v ključavnici. Da, da, imel je stari Polaj svoj križ s hčerjo, ki ga je pa kolikor mogoče vdano prenašal, saj se ga iznebiti ni mogel.

Včasih, tako -le v večernem mraku, ko se je solnce skrilo za visokim Javornikom in ko so lahni mrakovi stopali na zemljo v vsem svojem tajinstvenem nakitju in jo obvijali z lahnimi, prozornimi mrežicami, se je prizibal stari Polaj iz kamenoloma, je sedel na prag, ter si obrisal z žuljavo, razorano roko pot raz čelo. Tedaj je prišla njegova nagajivka izza kekega ogla in sedla tudi na prag poleg očeta.

Ta pa jo je prijel za roke, pa ji pogledal v oči, v one nemirne, temne in dejal počasi, premišljeno:

„Hm — ti! Star sem, komaj se gibljem in samo tebe še imam — ti pa ne maraš zame.“

„Oče“, se ga je oklenila deklica in ga prijala za roko in starec je začutil, kako stakanili dve kapljici na njegovo roko in zdelo se mu je, kakor bi občutil vso njeno bolečino, ki se je izražala v teh solzah. „Oče — zakaj pravite tako? Saj Vas imam tako rada —“

A stari Polaj, ki se je zavzel za stvar in jo hotel dokončati, je nadaljeval z glasom, ki se je čul kakor bi stopil kdo na razbito steklo z okovanim, težkim črevljem:

„Ne, ne — vidiš, ti! Zakaj pa si taka?“

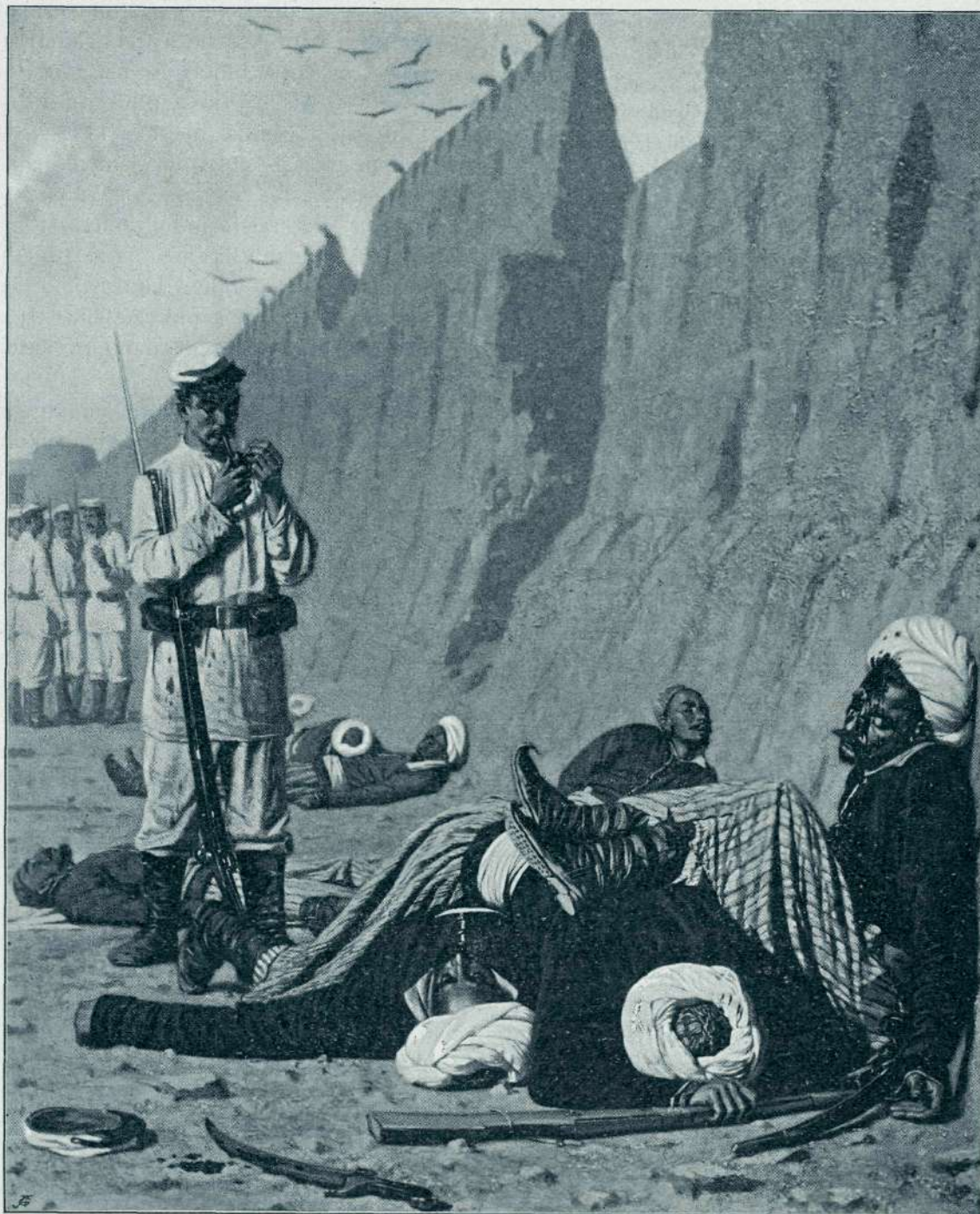
In ona se je še tesneje stisnila k očetu, ga pogladila z desnico po roki in govorila napol šepetaje, napol glasno:

„Kaj morem zato! Pa naj me pusté na miru.“ In njen blede, suhljati obraz je dobil izraz pritajene jeze in skrite mržnje.

„Saj jim vendar ti nagajaš! Tonkovemu —“

„Zakaj mi je pa rekel ‚Polakinca‘!“ — Njene oči so zagorele, kakor oglje med pepelom, kadar završi veter po planjavi.

„To ti je rekel?“ — Stari Polaj je lahno zastokal. Da nima miru ne on, ne njegova

VOJNE TROFEJE.

V. V. VEREŠČAGIN.

hči! Kaj more zato, da je ravno njegovo ime drugačno, kakor so druga v vasi. In zato se rogajo njemu in njegovi edinki!

„Da, to, in še več: da sem pritepenka —“

Stari Polaj je krčevito stisnil pesti, oči so se mu nemirno gibale ... Naposled je pristavil zamolklo, pridušeno:

„Prav si storila —“

„Kaj neda. In še ga bom, še —“

In pri tem je stisnila ustni in stresla z rokama. Naslonila si je lici v roki in zrla predse, nepremično, sovražno, in nosnici sta se ji lahko razširili —

Polaj je pokimal z glavo, oprijel se za brado in se zamislil. Njegov samotni duh mu je splaval nazaj v one čase, ki so mu že davno dali slovo, v čase njegove prve in zadnje sreče. In spomnil se je, da ga je Tonek sovražil že od tedaj, odkar ga je vzela njegova rajna Tinca, vzela njega, in ne Tonka. Moj Bog ti večni — kako so ljudje čudni! Človeku ne dajo miru, ne privoščijo življenja, tudi revnega, trpljenja polnega življenja — ne, še tu mu nagajajo, izpodrivajo mir in zadovoljnost. Moj Bog ti vendar!

In medtem, ko je Polaj to razmišljal, je bila njegova Micka že bogve kje gori nad Peščenkom in se podila med grmovjem, med brinjem, ali pa je prepevala ono: „Oh zdaj pa nikdar več —“

Tako se je često dogajalo na pragu one napolpodrte Polajeve koče, gori pod Peščenkom ob tihih večerih, ko se je solnce skrilo za visokim Javornikom —

II.

Neko pomlad pa je starec Polaj umrl. Ugasnil je, kakor stenj, ki mu primanjka goriva. Čisto navadna smrt: kar stisnilo ga je —

Na deskah je ležal z rjuho pogrnjen, glavo nekoliko višje, pri nogah krožnik z soljo, brinovo vejico, in pri glavi mu je gorela sveča. Njene sence so švigale po njegovem starikavem obrazu plašno, trenutno. In zdelo se je, kakor bi se izpreminjale te starikave poteze, manjšale, večale tuintam kakor bi se pojavil na njegovem

obrazu nasmeh sreče in zadovoljnosti, pa zopet pritajene jeze, sovraštva —

Pri mizi pa je slonela hči. Obraz ji je bil nekam trd, jeklen, mračen. Niti ena izmed njenih potez ni govorila o tem, kar se je godilo v njeni duši. Neprestano, nepremično so zrle oči — na rajnika. Zdelo se je, kakor bi hotela razbrati iz potez očetovega obraza zadnjo željo. Včasih je menila, da bere na tem razoranem obrazu neizprosno, trdo sovražstvo do vsega, kar se mu je stavilo v življenju nasproti in da jo te poteze pozivljajo do maščevanja; včasih pa, da bere in vidi v njih odpuščanje, ljubezen človeka trpina, ki je celo življenje mirno prenašal, da so hodili drugi preko njega, po njem —

Sama sta bila, ona in njen mrtvi oče. Šele sedaj je občutila, kako sama je na svetu, brez opore napram trpljenju, ki jo čaka zanaprej, sama napram žalitvam, sama v boju za vsakdanji kruh. Kar ni občutila nikdar doslej, to je jasno zrla danes kakor začrtano z mogočnimi znamenji pred seboj na potu svojega življenja. In lotil se je je neki obup nad lastno močjo, obup nad možnostjo njenega obstanka. Kam sedaj? Kaj sedaj? — To vprašanje ji je zrlo nasproti iz vsakega temnega kota jasno, določno in izrazito —

Njena notranjost je plakala samotni, otožen plač bedne, trudne duše ...

III.

Polakinca je pasla živino v Dolenji vasi pri Sorniku.

Bil je to trden kmet z obširnimi posestvi. Njegova hiša je stala ob vodi, ograjena z lesenim plotom. Sadno drevje jo je obraščalo. Mlad je bil gospodar, komaj nekaj let oženjen. — Kako da je prišla sèm?

Polakinca si mogoče sama ni vedela odgovora. Nemara jo je prisilila beda, nemara prevelika osamljenost, nemara kaj družega. Bila je tam, to je —

In ker ravno tedaj Sornik ni imel pastirja, pa ker Polakinca ni znala prijeti za nobeno kmečko delo, dasiravno je bila stara že osemnajst let — zato je pasla živino.

Navadno je samevala gori nad jezerom po onih skalinah, ki so se navpično dvigale nad jezerom, in ki jih je obraščalo nizkotno trnjevo grmičevje. Živina pa je zadaj mulila travo.

Palico je položila čez kolena, podprla glavo z rokama in zrla predse v to zeleno-modrikasto, nemirno, v solncu trepetajočo jezersko gladino. In na njenem obrazu se je izražala tedaj neka tiha zadovoljnost, pri-tajena radost. Če prihaja in objema sreča koga, ki je navajen njenega božanja in ob-jemanja, tedaj je ves razvnet od radosti in kaže vsem ljudem to svojo srečo. Onega pa, ki je ni navajen, vznemirja in plaši. Z nekim strahom se je oprijemlje, vsaka žilica se mu vsesava vanjo — a njegova radost se mu skriva v dno srca, v zadnje, naj-tišje, najbolj skrivnostno svetlikanje njegovih oči. —

Taka je bila Polakinca v svoji sreči nad jezerom. Pozabila je že davno davno ves svoj srd, vso svojo jezo nad porednimi otročaji, in mladinske nagajivosti je pokopala v dno svoje notranjosti. Saj je bila srečna, da je smela preždeti po cele ure nad jezerom in opazovati to nemirno trepetanje zelenkastih valčkov, to igranje nagajivih solčnih žarkov, to svetlikanje in odbijanje, ta neizmerno lepi, vedno gibajoči se nebes, ki se je zrcalil v ti vodni gladini. Zadaj za njo pa je mulila živina svežo travo. Tuintam je enakomerno zazvonil zvonec njene sivke, tuintam je zažvižgal na smreki kos, tuintam je zašumel vetrec po drevju in listje je vztrepetalo, travnate bilke so se priklonile, jezerska gladina se je vznemirila.

Polakinca pa je ždela in gledala.

Pred njenim duhom pa so vstajale skrivnostne bajke o zlatih ribicah - kraljičinah, o povodnjem možu, o bogati, pa prevzetni ribičevi hčeri. In njena domišljija ji je izrisala vse v tako živih barvah, v tako krasnih potezah, tako čarovito in bajno — da je ona samo gledala vedno in nepremično. Na njenem obrazu pa se je svetila tiha radost, nema, samo nji razumljiva sreča.

Včasih pa je prišel kdo iz vasi mimo in opazil Polakinco, kako je sedela nepremično, kako se ji je obraz smehljal in so ji oči žarele; in ker ni umeval te njene sreče, je zmajal z glavo počasi in si mislil: — Re-vica, neumna . . . Tem svojim mislim pa je dal tudi izraza in je po vasi pripovedoval, da je Polakinca neumna.

In ljudje so mu pritrjevali, češ da ni vse v redu. Pri tem pa so delali s prsti pomenljiva znamenja na čelu.

Polakinca pa je bila le srečna . . .

IV.

Bilo je rano zjutraj v zlatem, življenje-raztresajočem majniku, ko je Polakinca pri-gnala živino na pašo. Že dolgo je ni bilo tukaj nad jezerom. Gospodar Sornik ji je prepovedal pasti živino vedno na istem mestu. Kako si je zaželela zopet miru in tišine in trepetajoče jezerske gladine in zlatih, odbijajočih se solčnih žarkov! Tako dolgčas, tako otožno - pusto je drugod! A kaj je hotela: morala je. Sornik ji je zažugal, da jo odpodi, če bo vedno tam. In danes je po dolgem času zopet prignala sem. Zakaj, sama ni vedela. Čutila je v sebi neko vročo željo; morda je bila ta — morda pa živina, ki je sama zavila po ozkih potih na trato nad jezerom.

Sedla je na kamen, položila kos kruha poleg sebe, palico čez kolena in se nagnila nad vodo. Iz vode se ji je smehljal njen srečni obraz. Pobralla je nekaj kamenčkov in jih spuščala počasi v vodo. Počasi — Najprej je čakala, da se je podoba umirila, potem pa je spustila kamenček, ravno na oko — in gladina se je vznemirila, valčki so se krogovito razširili, vztrepetali, in po-doba njenega obraza se je izgubila. Pa je zopet počakala in vrgla kamenček na rdeči, polni ustni. In kadar je zadela, je veselo zavrisкала, pa zopet iznova pričela svojo igro.

Tako je bila zamišljena, da ni opazila lovca, ki je prihajal iz gozda in se ustavil za njo. Ko pa je hotela zopet vreči, tedaj jo je lovec z nasmehom prijel za roko in dejal:

„Kaj delaš?“

Polakınca pa je preplašena izpustila kamenčke in začudeno pogledala, kdo jo moti. Potem pa je zardela do dolgih, v solncu se svetlečih, kostanjevih las, jezno napela ustni in rekla:

„Nič! Pusti me!“

„Oho!“ se je smejal lovec.

„Pusti me!“

Polakınca se je izkušala rešiti. A lovec jo je krepko držal za roko in se smejal njenemu brezuspešnemu naporu.

Tedaj pa ga je udarila z roko po licu, in lovec jo je izpustil, se obrnil in odhajal.

Ona pa nekaj trenutkov ni vedela, kaj bi storila. Pričakovala je, da jo bo pretepel s palico, pa nič. Kar odšel je, in molčé. Potem pa je stekla za njim, ga prijela za komolec in rekla:

„Ti!“

A lovec je ni poslušal. Stopal je dalje.

„Ti! Ali si jezen?“

Tedaj pa se je hipno obrnil, nasmejale se tako poredno in prešerno, jo pogledal tako živo in nagajivo, da je zardela in pobesila oči.

„Ali si jezen?“ je vprašala in zmedena mečkala predpasnik.

„Nisem!“ je dejal in jo še ljubeznivejše pogledal. Potem pa se je obrnil in odšel v gozd.

Polakınca pa je še dolgo časa stala na mestu in gledala po stezi, kjer je lovec izginil med gozdnim zelenjem.

V.

Odslej se je lovec večkrat ustavil tam nad jezerom pri Polakinci. Ugajala mu je naivnost, preprostost in zaupnost zapuščene in od vseh zaničevane deklice. Ugajala — a nič več.

Polakınca pa je postajala zadnji čas popolnoma drugačna. Že prej boječa, sumljiva — je bila zdaj vse to še vedno bolj. Srečno, zadovoljno se je čutila, a sreča ji je večala nezaupnost do vseh — samo do lovca ne. Ljudi se je izogibala. Govorila je samo potrebno, kratko, včasih brez vsake

zveze. In ljudje so se še bolj čudili. Ta in oni je pritrdil: Neumna je, nismo se motili.

Otroci so jo dražili, a Polakınca se ni menila zanje. Molčé je stopala za živino mimo njih, kakor bi jih ne čula. Zrla je v tla, smehljal ji je igral krog usten in v očeh ji je sijala v najskerajnejših kotičkih tiha radost. Vse njeno mišljenje se je vrtilo okoli jezera, okoli lovca. Ko je prignala živino do jezera, je sedla na svoje navadno mesto, in njene misli so se sukale samo okoli svetle postave — njegove. Nič ni bila na jasnem s svojimi čustvi do lovca. Ni vedela, kaj pomeni ta njena radost, kadar ga zazre, niti njena čudna otožnost, kadar ga ni. To bolešno-zadovoljno čustvo je popolnoma preobvladalo njeno občutljivo notranjost. Včasih se je zagledala v gladino jezera, zazrla svoj smehlajoči se obraz, tam zadaj za seboj je videla živino, drugo poleg druge, ki je mirno in brezbrizno mulila travo; nad vso okolico pa se je dvigal temnozeleni gozd, tako ponosno, tako skrivnostno, kakor drag in mil prijatelj. Včasih zopet pa je nemirno hodila ob bregu semintja, oči vrte v tla, roki ob telesu in s stisnjenimi ustnami.

Tedaj pa se je zaslišal strel, daleč gori v ozadju za jezerom, in potem še eden... To je on —. In njene misli so zopet pohitele za njim, šteje njegove stopinje, poslušale njegov glas, pomenkovale se ž njim.

Proti večeru je bilo.

Mrak je plaval po okolici, po jezeru, po zelenih goličavah, tako tiho, tako veličastno-skrivnostno, kakor bi hodil po potih, kakor bi se zbal zbuditi cvetke ob robu grmičja. Tuintam je samotno zacrlikal muren — pa hipno umolknil, kakor bi se ustrašil svojega premočnega glasu, ki se je razlegal po večerni tišini.

Polakınca se je ravno napravljala, da bi gnala živino domov. Takrat pa sta prišla iz gozda dva delavska fanta in se pogovarjala med seboj. Polakince nista videla, stala je za grmom ob poti.

„V nedeljo bo pri Fatudu, ne?“

„Mislim da, saj tako mi je rekel Fatuda sam. Vsa dekleta je povabil.“

„In meni je lovec Pavle dejal, da pride tudi. Rad bi se zopet zasukal —“

Delavca sta odhajala naprej po poti in se razgovarjala dalje, a Polakinca ju ni več slišala.

„Tudi on“ — ji je šinilo na um. „Gotovo jo je hotel iznenaditi, zato ji še ni povedal. Mogoče pride jutri in ji pove. — Če ne, ga pa sama opomni. O da, rada bi šla, na njegovi strani bi stala in gledala, kako se vse vrti in suče — Oj, to mora biti lepo! Škoda, da sama ne zna plesati! No, pa saj je dovolj, da je le zraven. Brez nje gotovo ne pojde. Zakaj bi bil sicer tako prijazen in dober, ko drugi niso? —“

V vasi se je oglasil zvon k zdravamariji. Tajinstveno in skrivnostno so se raznašali njegovi glasovi nad okolico v valovitih, pojemajočih in zopet nastajajočih tresljajih.

Polakinca je sklenila roki, pokleknila k grmu in molila. Tako vroče, tako živo že dolgo, dolgo ni. Njena duša se je izlivala v koprnečo molitev, in srce se ji je širilo. Molila je tudi za Pavla . . .

Živina pa je začela stopati proti domu —

VI.

Drugo popoldne je Polakinca zopet pasla nad jezerom. Dopoldne ni bila tam. Gospodar ji je zopet strogo prepovedal pasti vedno na onem mestu. Živina je lačna, že vso travo je zmulila — samo naj poizkusi zopet, zapodil jo bo! In res, dopoldne ni gnala. Saj je bila prepričana, da dopoldne ne bo prišel. Popoldne pa ji ni dalo miru. Bala se je gospodarjeve grožnje: če izve, jo spodi! — Če pa ne gre tja — ga ne bo dobila in potem v nedeljo ne bo mogla ž njim na ples k Fatudu . . . Kaj naj stori? Dvom jo je mučil. Ugibala je — Kaj, ko bi gnala živino drugam — sama pa šla vseeno k jezeru? Tako na skrivnem, nihče ne bo izvedel. Da, tako naredi, najboljša bode. Samo, da bi gospodar ne izvedel! A kako naj izve? Živina bo prišla sita domov — Tja žene proti Ževšam za gozd — sama pa pojde ob gozdnem robu do onega mesta . . . Kaj bi sicer dejal, če je ne bo? —

Vroče je bilo. Solnce je pripekalo z vso močjo junijevega popoldneva. Živina je ostala v grmovju, da se ubrani sitnih muh.

Polakinca pa je stopala počasi in previdno ob gozdnem robu proti jezeru. Oj da, previdnosti je treba. Nihče je ne sme slišati, nihče opaziti . . . Premikala se je po prstih, vedno za grmovjem. Skrbno se je ozirala naokoli, pazila, da ni zbujala prevelikega šuma in rahlo dvigala veje nad seboj, da je niso tolkle po obrazu.

Živahna rdečica ji je barvala navadno rumenkasta, suhljata lica. Oči so ji žarele, kakor tedaj, ko je časih gori nad Peščenkom skakala po skali. Ruta ji je zlezla na tilnik, in kostanjevi lasje, lepi, veliki in bujni so se tuintam zasvetili, kadar jih je zadel solnčni žarek, ki se je radovedno ukral skozi gosto vejevje —

Dolgo, dolgo je čakala tam na mestu, a ni sedela na skali, ampak stala je za grmom. Bala se je, da bi je kdo ne videl in bi povedal gospodarju. Potem bi jo ta zapodil iz službe.

Solnce se je vedno bolj nagibalo k zatonu, „za božjo gnado“, kakor pravijo. Sence grmičja in smrečja so se večale —

Nič! Polakinca je mirno žedela in čakala. O, pride, gotovo pride, saj je danes že tretji dan, odkar ga ni bilo. Prej pa je prihajal redno vsak drugi dan —. Prav lepo ga poprosi in vzame jo s saboj k Fatudu. Saj ni nič hudega, če gre ž njim — In on ji tudi ne odreče. Ko je tako dober, tako prijazen. Ves drugačen kakor drugi. — Ej, ne odreče ji, ne.

Solnce je zašlo. Nebes je žarel, kakor v neskončnem plamenu. Vmes so plavali oblački, vsi goreči, kakor raztopljeno zlato. Za njimi pa temni ton azura.

Polakinco je začelo skrbeti, kaj je z živino. Je-li še vsa tam? In če je ni, kaj potem? . . . Nehotè se je stresla pri tej misli —

In vendar: saj mora priti —

Res je prišel gori iz vasi. Ob njegovi strani pa Fatudova dvajsetletna Rezika. Smejala sta se tako živahno, tako razposajeno.

Polakinca je začutila kakor močan udarec po glavi. Tako čudno jo je izpreletelo po vsem životu. Neka groza, neki strah se je je loteval.

Onadva pa sta prihajala bliže.

Polakinca se je stisnila k deblu. Žila na sencih ji je razbijala, srce ji je glasno tolklo.

„Ti, Pavle!“ je dejala Rezika.

„No, kaj bi rada vedela?“

„Vidiš, čez mesec dni bo poroka, kakor smo se danes zmenili. Mislim, da mi ne zameriš, če te nekaj vprašam? ... Kaj si imel s Polakinco? Ljudje so te večkrat videli tukaj.“

„Oh, s Polakinco!“ se je zasmel on, „s tisto noričico! — Za kratek čas sem ji hodil pravit, da bo ona moja nevesta — in sirota je, seve, verjela. Pojdi, pojdi ... Lovski kratek čas, nič družega ni bilo — dušica!“

Zasmel se je zopet, in Rezika mu je pomagala. Potem pa sta se ločila: on je odšel skozi gozd proti domu, dekleta nizdoli proti vasi.

Polakinca pa se je krčevito držala za smreko. Nohtovi so se ji zarili v drevesno

kožo, brezizrazno je gledala predse, kakor bi iskala nečesa. Dolgo dolgo je klečala na mestu brezčutno, kakor mrtva. Ko je vstala, se je morala oprijeti, da ni padla.

Živina pa je prišla tisti večer sama domov, brez Polakince.

* * *

Leta so minevala v enoličnem teku in risala svoje znake ljudem v izmučene obraze.

Polakinca je postala popolnoma molčeča, čudna ženska, brez življenja. Vse, kar je delala, je bilo tako čudno, nenavadno, rekel bi — mrtvo. Kadar je izpregovorila, se je čulo, kakor glas ubitega zvona. Nikdar ji ni smeh razvedril suhega, črnika-stega lica, nikdar ji ni oko zažarelo v življenju in iskrosti ter razposajenosti; kakor časih, ni bilo nikdar več ...

Ljudje pa so jo pomilovali. „Čimdalje bolj je zmešana!“ so govorili. „Da bi jo Bog preložil —: celi soseski bi dobro storil ...“

Za njeno skrito, veliko bolečino v srcu pa niso znali ...

SORIN:

ZA LESOVJEM TEMNIM ...

Za lesovjem temnim
stari grad samuje,
vse krog njega pusto,
prazno je in tuje.

In nad gradom črna
jata vran podi se ...
V srcu misel tožna
meni porodi se:

Ko večer življenja
nékoč me objame —
kdo me bo pogledal,
kdo se zmenil zame?...

